

regions and the Autonomous Republic of Crimea on the territory of Volyn region are analyzed. At the end of 2015 in the Volyn region, there were 4,490 internally displaced persons from the east and south of Ukraine: from the Donetsk region arrive 50.8% of forced migrants, from the Lugansk region – 40.8%, from the Autonomous Republic of Crimea – 8.4%.

In the demographic structure of migrants strongly dominated by women (62.9%), children account for 28.8%, persons of pension age – 27.3%, people with disabilities – 3.5%. The average family size is 1.8 persons.

The most migrants on the territory of Volyn region are observed in the cities Lutsk (36.1%), Kovel (9.2%), Novovolynsk (8.6%), and also in Kivertsy (5.2%), Lutsk (4.7%) Ratne (4.3%), Lyubeshiv (4.0%), Gorokhiv (3.8%), Manevychi (3.6%) districts. Migrants settle in the cities and towns, which have a favorable human-geographical position, well-developed socio-economic infrastructure, gravitate to the regional center or external borders with other countries or regions.

The average number of forced migrants per 10,000 actual population is 43.1 people. The highest index are in the cities of Lutsk (74.6), Novovolynsk (66.9), Kovel (59.6), and in Lyubeshiv district (49.4). The lowest are in Kamin-Kashyrskij (19.9), Lokachi (16.1), Stara Vyzhivka (14.8), Ivanychi (12.8) districts. The influence of internally displaced persons on the demographic situation in the Volyn region is insignificant.

Key words: internally displaced persons, forced migration, refugees, demographic situation, settlement pattern.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 11.04.2016р.

УДК 911.3:33(477.51)

Олена АФОНІНА, Ірина ФІЛОНЕНКО

АНАЛІЗ ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто головні складові культурно-освітнього комплексу Чернігівської області – освітню та культурну підсистеми. За досліджуваній період відбулося значне скорочення мережі навчально-виховних закладів різних форм і типів, що обумовлено падінням попиту на освітні послуги внаслідок зменшення кількості основних споживачів. Виявлено територіальні відмінності у розвитку закладів освіти в межах низових адміністративних районів Чернігівської області. Результати аналізу фіксують значне звуження мережі бібліотечних закладів, закладів клубного типу та демонстраторів фільмів. Збільшення кількості музейних закладів пояснюється тим, що це багатofункціональний інститут який відіграє ключову роль у культурному та ідеологічному житті сучасного суспільства.

Ключові слова: культурно-освітній комплекс, освітня підсистема, культурна підсистема.

Постановка проблеми. Функціонування культурно-освітнього комплексу пов'язане із задоволенням особливих соціальних потреб. Можливості їх задоволення обумовлені соціальним положенням людини або соціальної групи, а також характером існуючих суспільних відносин. Ступінь задоволення потреб визначає рівень і якість життя тієї або іншої людини, сім'ї, соціальної групи та ін. Це узагальнюючі показники досягнутого рівня добробуту людей і ефективності функціонування його соціальної сфери. Саме на це повинна бути спрямована соціальна політика держави.

В Україні прийнята система законодавчих актів щодо розвитку сфери освіти та культури. Але разом з тим проблеми подолання територіальних відмінностей у наданні якісних культурно-освітніх послуг усім громадянам країни та пом'якшення територіальних диспропорцій у задоволенні потреб господарства у фахівцях різних спеціальностей залишаються невирішеними. Тому актуальність дослідження зазначених проблем зростає.

Мета – провести галузевий аналіз культурно-освітнього комплексу на прикладі Чернігівської області.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження будь-якого складного географічного об'єкту найважливішим аспектом є вивчення його структури. Без відомостей про структуру неможливо вивчити особливості поєднання різних елементів у суспільно-територіальному комплексі, обґрунтувати проблеми його формування та функціонування.

Як зазначає Наталія Флінта, культурно-освітній комплекс – це сукупність закладів, установ, підприємств, організацій і органів управління, що здійснюють виробництво, розподіл, збереження та організацію споживання товарів і послуг культурного й освітнього призначення з метою забезпечення відповідних потреб населення. Культурно-освітній комплекс, як системний об'єкт, має свою структуру. Вона відображає його якісні сторони та взаємозв'язки між різними складовими [2]. Однією із складових культурно-освітнього комплексу є *освітня підсистема*.

На початок 2014 р. мережа закладів освіти Чернігівщини представлена 1076 навчальними закладами різних типів.

Мережа дошкільних закладів освіти Чернігівської області включає 426 одиниць. Про-

тягом 2013-2014 рр. в Чернігівській області не працювали 2 дошкільні заклади освіти. Головними причинами ситуації, що склалася, були нестача або відсутність коштів на утримання та непридатність їх для цільового використання. Повноцінно функціонувало 424 дошкільні заклади освіти, що на 13 одиниць менше, ніж у 2013 р. За цей період їх відвідало 30,8 тис. дітей [1].

Полярними є зміни в динаміці мережі дошкільних навчальних закладів та кількості відвідувачів у них. Так, за останні десять років мережа дошкільних закладів освіти скоротилася на 34 одиниці або 8% (з 460 у 2004 р. до 426 у 2014 р.), а кількість відвідувачів, навпаки, зросла на 8,9 тис осіб або 28,9% (з 21,9 тис осіб до 30,8 тис осіб відповідно). Зростання кількості дошкільнят, що є позитивним явищем для Чернігівської області, викликало необхідність розширення кількості місць у закладах даного типу. Так, за період 2004-2014 рр., кількість місць у дошкільних закладах освіти збільшилася на 4221 одиницю або 19%. Завантаженість дошкільних закладів освіти Чернігівської області становила 116 дітей в розрахунку на 100 місць.

Для Чернігівської області характерним є нерівномірний розподіл дошкільних закладів освіти в розрізі адміністративних районів. Найбільша кількість дошкільних закладів освіти знаходиться в містах Чернігів, Ніжин, Прилуки (87 одиниць або 20,4% від загальної кількості), а також Бахмацькому, Ічнянському, Козелецькому, Прилуцькому та Чернігівському районах, що пояснюється вищим рівнем народжуваності порівняно з іншими адміністративними районами. Найменша кількість дошкільних закладів освіти в Корюківському, Ріпкинському, Сосницькому, Срібнянському та Талалаївському районах, що пояснюється від'ємним приростом населення та недостатнім рівнем розвитку соціально-економічної сфери [3].

На початок 2014-2015 навчального року на Чернігівщині працювало 613 загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчалось 91,3 тис. учнів. Протягом 2004-2014 рр. в Чернігівській області спостерігається стійка тенденція до скорочення мережі загальноосвітніх навчальних закладів та кількості учнів у них. Так, за вказаний період мережа загальноосвітніх навчальних закладів скоротилася на 179 одиниць або 29,2%, кількість учнів у них зменшилася на 46,2 тис. осіб або 50,6% відповідно. Скорочення чисельності учнів загальноосвітніх навчальних закладах обумовлена відповідними змінами у віковому складі населення

Чернігівської області, що й викликало закриття навчальних закладів даного типу.

Аналізуючи розподіл загальноосвітніх навчальних закладів у розрізі адміністративно-територіальних одиниць Чернігівської області, варто виділити Бахмацький, Борзнянський, Козелецький, Прилуцький та Чернігівський райони та міста обласного підпорядкування, які характеризуються високим рівнем забезпеченості закладами даного типу. Так, у п'яти вище зазначених адміністративних районах знаходиться 185 загальноосвітніх навчальних закладів або 30,2%, у містах обласного підпорядкування – 74 одиниці або 12,0%.

Для задоволення потреб економіки Чернігівської області в робітничих кадрах, на початок 2014 року в регіоні функціонувало 20 професійно-технічних навчальних закладів. Третина професійно-технічних навчальних закладів Чернігівщини зосереджена у найбільших за людністю містах – Чернігові, Ніжині, Прилуках.

Кількість учнів, що здобуває освіту в закладах даного типу становить 6,5 тис. осіб. Професійно-технічні навчальні заклади Чернігівської області готують спеціалістів для таких галузей господарства, як промисловість (43,2% учнів-слухачів), торгівля і громадське харчування (17,0%), будівництво (12,9%), сільське господарство (10,8%), транспорт (9,8%), житлово-комунальне господарство й невиробничі види побутового обслуговування населення (6,3%).

Серед вікових категорій учнів (слухачів) традиційно найбільш чисельними є групи осіб у віці 17 років (35,6%), 18 років (22,7%) та 16 років (17,1%). У 2014 р. навчання у професійно-технічних навчальних закладах Чернігівської області завершило 4,0 тис. учнів-слухачів. З них переважна більшість працевлаштовані за набутих професіями в таких галузях, як промисловість, торгівля та громадське харчування, будівництво.

Складовою частиною освітньої підсистеми Чернігівської області є вища освіта – рівень, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

У 2014-2015 навчальному році на території Чернігівської області функціонувало 14 вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, в яких навчалось 6,5 тис. осіб. Скорочення контингенту студентів у навчальних закладах

даного типу, що особливо помітно протягом останнього десятиліття, викликало звуження їх мережі на 8 одиниць.

Розміщення вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації в містах з найбільшою кількістю жителів позитивно впливає на мотиваційну поведінку населення. Адже мешканці міст, які отримали вищу освіту за місцем проживання прагнуть працевлаштуватися в рідному місті, що перешкоджає відтоку кваліфікованої робочої сили з району.

На початок 2014-2015 навчального року в Чернігівській області діяло 3 вищі навчальні заклади III-IV рівня акредитації, в яких навчалося 16,8 тис. осіб. Аналіз мережі вищих навчальних закладів свідчить, що протягом 2004-2007 рр. їх кількість збільшувалася, а починаючи з 2007 р. намітилася тенденція до їх скорочення. Звуження мережі закладів даного типу обумовлене поступовим скороченням студентського контингенту (з 27,4 тис. осіб у 2007-2008 н. р. до 16,8 тис. осіб у 2014-2015 н. р.), що є наслідком низького рівня народжуваності в період з 1990 по 1997 роки.

Система вищої освіти Чернігівщини спрямована, в першу чергу, на задоволення потреб ринку праці регіону. В цьому плані зазнає суттєвих коректив спектр напрямів підготовки спеціалістів у вузах області. На вимогу часу відкриваються нові перспективні спеціальності. Сьогодні вищі навчальні заклади області мають ліцензії на здійснення освітньої діяльності із 169 спеціальностей та спеціалізацій за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра та аспіранта.

Отже, проаналізувавши освітню підсистему Чернігівської області, очевидним є те, що на початку XXI ст. спостерігається тенденція скорочення кількості осіб у навчальних закладах різного типу, що може призвести до зростання темпів скорочення їх мережі в майбутньому.

Важливою складовою культурно-освітнього комплексу Чернігівської області є *підсистема культури*, яка представлена театрами, клубними закладами, демонстраторами фільмів, музеями, бібліотеками.

На початок 2014 року в Чернігівській області нараховувалось 4 професійні театри, три з яких розміщені в обласному центрі, один – у місті Ніжин. Не дивлячись на деяке скорочення кількості проведених вистав, зросла кількість відвідувань глядачами закладів Мельпомени (на 12,5% протягом 2004-2013 рр.). За цей же час розширився художній та артистичний персонал театрів. Це поясню-

ється, насамперед, відродженням культурно-історичних традицій Чернігівщини.

Культурну, мистецьку та історичну спадщину Чернігівської області формують 35 музеїв, три з яких мають статус національних: архітектурно-історичний заповідник “Чернігів стародавній”, історико-культурні заповідники “Качанівка” та “Гетьманська столиця”.

Аналізуючи динаміку мережі закладів музейного типу потрібно відмітити, що за період з 2004 р. по 2014 р. їх кількість зросла на 25% (з 28 до 35). Розширення мережі музеїв відбулось за рахунок появи в районних центрах історико-краєзнавчих музейних закладів. Разом із зростанням кількості установ даного типу збільшилася кількість музейних працівників (на 69,0%). Із загальної кількості працівників музейних закладів вищу освіту мають 99%, з них 87 осіб або 13,9% працюють за спеціальністю.

Протягом 2004-2014 рр. намітилася тенденція до збільшення кількості відвідувачів музейних закладів (з 593,9 тис осіб до 745,9 тис осіб відповідно). Майже 50% відвідувачів – це учні та студенти. У середньому, в кожному з музеїв побували 21,3 тис осіб. Найбільшою популярністю користувалися національний архітектурно-історичний заповідник “Чернігів стародавній” (32,0% загальної кількості відвідувачів), обласний історичний музей ім. Тарновського (17,0%), національний історико-культурний заповідник “Гетьманська столиця” (15,0%). Основний фонд музеїв налічував 445,6 тис. експонатів, у науково-допоміжному фонді знаходилося 245,2 тис. предметів. Протягом 2004-2014 рр. кількість експонатів основного музейного фонду збільшилася на 12,0%.

Одним із джерел інформації, місцем спілкування, творчого розвитку та відпочинку населення Чернігівської області залишаються бібліотеки (731 одиниця на початок 2014 р.). Аналіз динаміки мережі бібліотечних закладів свідчить про їх скорочення, особливо в сільській місцевості. Так, за період 2004-2014 рр. кількість бібліотек скоротилася на 6% (з 778 до 731); книжковий фонд зменшився на 15,3% (з 11,3 до 9,8 млн примірників відповідно).

Швидкими темпами скорочується мережа бібліотечних закладів у містах обласного підпорядкування. Так, у місті Прилуки кількість бібліотек скоротилась на 7 одиниць або 58%, у Чернігові – на 9 одиниць або 29%. Це пояснюється, в першу чергу тим, що в міських поселеннях відбувається масова комп'ютеризація осель з підключенням до мережі Інтернет, що логічно зменшує кількість читачів традиційних

бібліотек.

Звуження мережі бібліотечних закладів викликає скорочення кількості їх працівників. Так, за період з 2004 р. по 2014 р. кількість бібліотечних працівників зменшилась на 9,4%.

На початок 2014 р. до мережі культурних закладів Чернігівської області входило 773 клубні заклади (80% з яких розміщено в сільській місцевості). За період з 2004 р. по 2014 р. кількість клубних закладів скоротилася на 4,1% (з 805 до 773). Протягом 2014 р. клубними закладами Чернігівської області проведено 100,0 тис. культурно-масових заходів.

Важливим компонентом сфери культури Чернігівської області є демонстратори фільмів. Демонстраторами фільмів, яких нараховується 74 одиниць, є суб'єкти кінематографії, які здійснюють демонстрування (публічний показ) фільмів (кінотеатри, міські та сільські кіноустановки, відеозали та відеоустановки). Зменшення кількості відвідувачів культурних установ даного типу (зі 191,5 тис. осіб у 2004 р. до 50 тис. осіб у 2014 р.) не могло не позначитися на їх кількості. З 2008 року розпочався незворотній процес скорочення працюючих установ даного типу (лише за 2011-2012 рр. їх кількість зменшилась удвічі). Головною причиною невинного зниження інтересу населення до відвідування кіновідеомережі є стрімкий розвиток телебачення, комп'ютерних технологій, Інтернету та мобільних засобів зв'язку.

Однією з проблем розвитку культурної сфери Чернігівщини є слабка її забезпеченість

висококваліфікованими працівниками. Навчання студентів за напрямом підготовки "Культура і мистецтво" в Чернігівській області ведуть чотири вищі навчальні заклади: Чернігівське музичне училище ім. Л.М.Ревуцького, Ніжинське училище культури та мистецтва ім. М.Заньковецької, Ніжинський державний університет ім. М.Гоголя та Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка. У 2013 р. вищевказані заклади підготували та випустили для галузі понад 200 фахівців.

Основною причиною зменшення кількості закладів культури в Чернігівській області є слабкі обсяги фінансування на основну діяльність закладів усіх типів.

Висновки. Для компонентної структури культурно-освітнього комплексу Чернігівської області характерні неоднозначні тенденції. З одного боку, протягом 2004-2014 рр. спостерігається тенденція до скорочення мережі дошкільних закладів освіти, з іншого, значно зростає кількість відвідувачів. За вказаний період скоротилася мережа загальноосвітніх навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, головним чином, за рахунок зменшення кількості учнів та студентів. Структура закладів професійно-технічної освіти та закладів вищої освіти I-IV рівня акредитації майже не змінилася. Для підсистеми культура характерною є загальна тенденція до зменшення закладів клубного типу, бібліотек, демонстраторів фільмів та збільшення кількості музеїв.

Література:

1. Головне управління статистики у Чернігівській області. Статистична інформація: освіта і культура [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://chernigivstat.gov.ua/statdani/>.
2. *Флінта Н.І.* Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геог. наук: спец. 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / *Флінта Наталія Іванівна*; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2005. – 20с.
3. Чернігівська область. Інформаційна система управління освітою [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://cg.isuo.org/>.

References:

1. Holovne upravlinnia statystyky u Chernihivskii oblasti. Statystychna informatsiia: osvita i kultura [Elektronnyi resurs]: Rezhym dostupu: <http://chernigivstat.gov.ua/statdani/>.
2. *Flinta N.I.* Kulturno-osvitnii kompleks rehionu i yoho terytorialna orhanizatsiia (na materialakh Ternopilskoi oblasti): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. heoh. nauk: spets. 11.00.02 «Ekonomiczna i sotsialna heohrafiia» / *Flinta Nataliia Ivanivna*; Cherniv. nats. un-t im. Yu. Fedkovycha. – Chernivtsi, 2005. – 20s.
3. Chernihivska oblast. Informatsiina systema upravlinnia osvitoiu [Elektronnyi resurs]: Rezhym dostupu: <http://cg.isuo.org/>.

Аннотация:

Е. Афонина, И. Филоненко. АНАЛИЗ ОТРАСЛЕВОЙ СТРУКТУРЫ КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСА ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ.

В условиях развития информационного общества роль культурно-образовательного комплекса связана с удовлетворением постоянно возрастающих социальных потребностей человечества, уровень удовлетворения которых определяет качество жизни каждого отдельно взятого человека, социальной группы и общества в целом. Разрешение проблемы территориальных диспропорций в предоставлении культурно-образовательных услуг требует особого внимания. Целью работы предусмотрен отраслевой анализ культурно-образовательного комплекса на примере Черниговской области.

В статье рассмотрены основные составляющие культурно-образовательного комплекса Черниговской области – образовательная и культурная подсистемы. Образовательная подсистема включает в себя совокупность заведений, учреждений, предприятий, организаций, которые осуществляют производство,

распределение, сохранение и организацию потребления услуг образовательного предназначения. Сеть образовательных заведений Черниговской области насчитывает 1076 единиц (на начало 2014 года). За исследуемый период произошло значительное сокращение сети учебно-воспитательных заведений различных форм и типов, что обусловлено падением спроса на образовательные услуги вследствие уменьшения количества основных потребителей. Такая тенденция не характерна для заведений дошкольного образования, где происходит постепенное увеличение количества воспитанников. Обнаружены территориальные отличия в развитии образовательных учреждений в пределах низинных административных районов Черниговской области.

Охарактеризована культурная подсистема, которая представляет собой совокупность субъектов хозяйствования, главной целью их деятельности является предоставление услуг культурного предназначения. Результаты анализа фиксируют значительное сужение сети библиотечных учреждений, заведений клубного типа и демонстраторов фильмов. Увеличение количества музеев объясняется тем, что это многофункциональный институт который играет ключевую роль в культурной и идеологической жизни современного общества.

Ключевые слова: культурно-образовательный комплекс, образовательная подсистема, культурная подсистема.

Abstract:

O. Afonina, I. Filonenko. THE ANALYSIS OF BRANCH FRAME OF A CULTURAL-EDUCATIONAL COMPLEX OF THE CHERNIGIV AREA.

In conditions of development of information company the role of a cultural - educational complex is connected with satisfaction of permanently increasing social needs(requirements) of mankind, the level of satisfaction determines which one a quality of life each separately of taken person, social group and company as a whole. The sanction of a problem of territorial disproportions in granting of cultural - educational services demands the special attention. The purpose of activity guesses the branch analysis of a cultural - educational complex on an example of the Chernigov area.

In the article the basic constituents of a cultural - educational complex of the Chernigov area - educational and cultural subsystem are reviewed. The educational subsystem includes set(combination) of establishments, entities, firms, organizations, which one execute effecting, distribution, preservation and organization of consumption of services of educational assigning. The network(grid) of educational establishments of the Chernigov area includes 1076 units (by the beginning of 2014). For the investigated(studied) season(term) there was a considerable reduction(abbreviation) of a network(grid) of educational institutions of the different forms(shapes) and phylums, that is conditioned by dip of demand on services of formation in a consequent of reduction(decreasing) of quantity of the main(basic) customers. Such tendency is not characteristic for establishments of preschool formation, where there is a gradual increase of quantity of the pupils. The territorial differences in development of educational establishments are established within the limits of administrative regions of the Chernigov area.

The characteristic of the cultural subsystem is offered, which one represents set(combination) of the subjects of managing by a main purpose of their activity is the granting of services of cultural prevalue. The outcomes of the analysis fix considerable narrowing of a network(grid) of libraries, establishments of a club type and demonstrators of films. The increase of quantity of museums is explained to those, what is it multifunction institute playing a key role in a cultural and ideological life of modern society.

Key words: cultural - educational complex, educational subsystem, cultural subsystem.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 21.03.2016р.

911.3

Ганна ЛАМЕКІНА

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СФЕРИ КУЛЬТУРИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто стан суспільно-географічних досліджень сфери культури Дніпропетровської області. Представлені різні підходи географів до вивчення географії культури, її змісту, місця в системі суспільно-географічних наук, об'єкту і предмету, понятійно-термінологічного апарату, структури тощо. Проаналізовано сферу культури з позицій її ставлення до дослідження закладів культури. Доведено, що сфера культури щорічно зазнає певних кількісних змін. Виокремлено групи факторів, що впливають на особливості та територіальну організацію закладів культури: економічні (низькі доходи населення, закриття підприємств), демографічні (віковий склад населення, система розселення й рівень урбанізації); інтенсивний розвиток телебачення, радіомовлення, Інтернету та інших джерел інформації.

Ключові слова: сфера культури, заклади культури, інфраструктура сфери культури, Дніпропетровська область.

Постановка проблеми. Комплекс культури України перебуває в кризовому стані. Нинішній рівень комплексу культури не відповідає соціальним запитам, суспільним потребам та

світовим досягненням людства в галузі культурного обслуговування.

В Україні спостерігаються значні територіальні диспропорції забезпечення населення